

Рідкісні види макроміцетів з урочища Каменистий (Національний природний парк "Гуцульщина")

Стелла І. ФОКШЕЙ, Любомир М. ДЕРЖИПІЛЬСЬКИЙ

Національний природний парк "Гуцульщина"
вул. Дружби 84, Косів 78600, Івано-Франківська обл., Україна
stellaannafr@gmail.com
dez.l.m.43@gmail.com

Fokshei S.I., Derzhypilskiy L.M. 2019. **Rare species of macrofungi from Kamenystyi forest parcel (Hutsulshchyna National Nature Park).** *Ukrainian Botanical Journal*, 76(4): 362–366.

Hutsulshchyna National Nature Park
84 Druhby Str., Kosiv 78600, Ivano-Frankivsk Region, Ukraine

Abstract. Results of the inventory of a rare component of fungal diversity conducted during 2008–2018 in the Kamenystyi forest parcel of Hutsulshchyna National Nature Park are provided. Nine species of fungi listed in the *Red Data Book of Ukraine* are reported: *Anthurus archeri*, *Boletus regius*, *Clavariadelphus pistillaris*, *Hericium coralloides*, *Leucoagaricus nympharum*, *Mutinus caninus*, *Polyporus umbellatus*, *Russula turci*, and *Strobilomyces strobilaceus*. In addition, other six rare in Ukraine species (*Ganoderma lucidum*, *Gyromitra infula*, *Hericium alpestre*, *H. cirrhatum*, *Sarcosphaera coronaria*, and *Sparassis nemecii*) were recorded. Two species proposed for the IUCN Red List, *Asterophora lycoperdoides* and *Craterellus cornucopioides*, are also reported. Information about their localities, ecological peculiarities, distribution in Hutsulshchyna National Nature Park, in Ukraine, and total geographical ranges is provided. It is proposed to include five rare species of macrofungi (*Ganoderma lucidum*, *Gyromitra infula*, *Hericium alpestre*, *H. cirrhatum*, *Sparassis nemecii*) into the next edition of the *Red Data Book of Ukraine* or the Red lists of regionally rare species of mushrooms of the Ukrainian Carpathians.

Keywords: distribution, Ivano-Frankivsk Region, mushrooms, mycobiota, *Red Data Book of Ukraine*

Submitted 14 May 2019. Published 02 September 2019

Фокшей С.І., Держипільський Л.М. 2019. **Рідкісні види макроміцетів з урочища Каменистий (Національний природний парк "Гуцульщина").** *Український ботанічний журнал*, 76(4): 362–366.

Реферат. У статті викладено результати досліджень раритетного компоненту мікобіоти, проведених упродовж 2008–2018 рр. в урочищі Каменистий Національного природного парку "Гуцульщина". Виявлено 9 видів грибів, що включені до останнього видання Червоної книги України (*Anthurus archeri*, *Boletus regius*, *Clavariadelphus pistillaris*, *Hericium coralloides*, *Leucoagaricus nympharum*, *Mutinus caninus*, *Polyporus umbellatus*, *Russula turci*, *Strobilomyces strobilaceus*), 6 видів, рідкісних для України (*Ganoderma lucidum*, *Gyromitra infula*, *Hericium alpestre*, *H. cirrhatum*, *Sarcosphaera coronaria*, *Sparassis nemecii*) та 2 види (*Asterophora lycoperdoides*, *Craterellus cornucopioides*) макроміцетів, що є претендентами на включення до Червоного списку грибів МСОП. Наводяться відомості про їхні місцезнаходження, поширення на території урочища й Національного природного парку "Гуцульщина", деякі особливості їхньої екології та біології; для рідкісних видів – інформація щодо загального поширення та поширення на території країни. Пропонується внести п'ять рідкісних видів макроміцетів (*Ganoderma lucidum*, *Gyromitra infula*, *Hericium alpestre*, *H. cirrhatum*, *Sparassis nemecii*) до нового видання Червоної книги України або до списків регіонально рідкісних видів грибів Українських Карпат.

Ключові слова: гриби, Івано-Франківська область, мікобіота, поширення, Червона книга України

Урочище Каменистий належить до Покутських Карпат і знаходиться на заході від м. Косів Івано-Франківської обл. У 1996 р. тут на площі 30 га (кв. 18, 19) був створений ландшафтний заказник місцевого значення "Кам'янистий хребет" (Landshaftnyi..., 1997), який нині входить до складу Косівського природного науково-дослідного відділення Національного природного парку (НПП) "Гуцульщина". Заказник представлений гірським хребтом протяжністю 5,5 км та висотою до 700 м над р. м.

В урочищі поширені буково-яворові, смереко-букові, ялицево-букові формації, а також чисті бучини. Тут виявлені два угруповання, що включені до Зеленої книги України (Zelena..., 2009), а саме букові ліси (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum* L.) та букові ліси з домінуванням у травостої лунарії оживаючої (*Lunaria rediviva* L.). Серед судинних рослин трапляються також *Anemone nemorosa* L., *Corydalis cava* (L.) Schweigg. & Körte, *Dactylorhiza majalis* (Rchb. f.) P.F.Hunt & Summerh., *Cardamine*

bulbifera (L.) Crantz (= *Dentaria bulbifera* L.), *C. glanduligera* O.Schwarz (= *D. glandulosa* Waldst. & Kit.), *Epipactis hebeborine* (L.) Crantz, *Luzula luzuloides* (Lam.) Dandy, *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Rubus hirtus* Waldst. & Kit., *Vaccinium myrtillus* L. тощо. Трав'яний ярус обох угруповань представлений багатьма видами мохів, лишайників і папоротей. Проте на південно-західному схилі хребта він виражений слабо.

Матеріали та методи

Територію урочища обстежували маршрутно-експедиційним методом. Зразки грибів досліджували, використовуючи мікроскоп "Біолам", визначали за допомогою вітчизняної та зарубіжної літератури (Morochkovskiy et al., 1969; Zerova et al., 1972, 1979; Garnweidner, 1994; Kibby, 2009; Sarkina, 2009). Назви грибів подано відповідно до номенклатурної бази даних *Mycobank* (<http://www.mycobank.org>). Поширення в Україні та загальне поширення видів грибів вказані на основі літературних відомостей та Інтернет-ресурсів (Zerova et al., 1972, 1979; Chervona..., 2009; <https://www.discoverlife.org/search.html>).

Результати та обговорення

Під час польових досліджень упродовж 2008–2018 рр. в урочищі Каменистий виявлено 589 видів макроміцетів. Дев'ять з них включені до Червоної книги України (Chervona..., 2009), шість є рідкісними на території України, два – претендентами на включення до Червоного списку грибів МСОП. Нижче подаємо список та локалітети знахідок, поширення грибів на території урочища та НПП "Гуцульщина", деякі особливості їхньої екології та біології. Для рідкісних видів наводимо інформацію щодо загального поширення та поширення в Україні.

Види, включені до Червоної книги України

Anthurus archeri (Berk.) E. Fischer

Буковий ліс, на ґрунті, 03.08.2012, Л.М. Держипільський, С.І. Фокшей (Derzhypil'skiy et al., 2012).

На території урочища трапляється не щорічно. Загалом поширений в НПП "Гуцульщина" в лісах, на галявинах, в садах. Плодоносить раніше поодинокі, в останні роки групами по 3–8 екземплярів і більше (максимальна кількість – 35).

Boletus regius Krombh.

Смереково-буковий ліс, на ґрунті, 14.06.2012, С.І. Фокшей (Fokshei, 2013).

Вид виявлений в урочищі Каменистий єдиний раз впродовж 2008–2018 рр. На території НПП є ще декілька його локалітетів, у місцях трапляння утворює групи з 2–5 плодових тіл.

Clavariadelphus pistillaris (L.) Donk

Ялицево-буковий ліс, біля болітця, на ґрунті, 11.09.2013, В.П. Гелюта, С.І. Фокшей, Л.М. Держипільський (Heluta, 2013).

Виявлений в урочищі Каменистий лише в 2013 р., у наступні роки плодових тіл не реєстрували. В НПП є ще три його локалітети. Приурочений до букових лісів. Плодові тіла трапляються групами по 2–3 екземпляри.

Hericium coralloides (Scop.) Pers.

Буковий ліс, на колоді бука, вересень 2009–2011 рр., 05.09.2012 (Derzhypil'skiy et al., 2012), 11.09.2013, вересень 2014 р., 15.07.2015, 01.10.2015, червень, серпень 2016 р., Л.М. Держипільський, С.І. Фокшей.

Плодоносить в урочищі Каменистий щорічно, відомо декілька локалітетів, переважно в заповідній зоні. На території НПП "Гуцульщина" приурочений до букових та ялицево-букових старих лісів, де є достатньо мертвої деревини. Плодові тіла трапляються групами з 2–5 і більше (максимальна кількість – 12) на колодах бука лісового.

Leucoagaricus nympharum (Kalchbr.) Von

На початку еколого-пізнавальної стежки "На хребет Каменистий", на ґрунті біля ялиці білої, 05.07.2018, С.І. Фокшей.

У НПП "Гуцульщина" вид відомий лише з цього урочища.

Mutinus caninus (Huds.) Fr.

Ялицево-буковий ліс, на ґрунті, 01.08.2013, 05.07.2018, С.І. Фокшей (Fokshei, 2014).

В урочищі Каменистий виявляється не щорічно. На території НПП приурочений до вологих місць у лісах з домінуванням бука лісового. Плодові тіла трапляються групами по 2–5 екземплярів.

Polyporus umbellatus (Pers.) Fr.

Смереково-буковий ліс, на ґрунті, вересень 2014 р.; ялицево-буковий ліс, на ґрунті, 18.06.2018, Л.М. Держипільський, С.І. Фокшей.

В урочищі Каменистий плодоносить зрідка. На території НПП приурочений до листяних лісів, плодови тіла трапляються поодинокі, проте реєструються щороку.

***Russula turci* Bres.**

Ялицево-букові ліси, на ґрунті, 15.08.2012, В.Б. Маланюк (Malaniuk, 2013).

Упродовж 2012–2018 рр. гриб виявлено лише в урочищі.

***Strobilomyces strobilaceus* (Scop.) Berk.**

Смереково-буковий ліс, на ґрунті, 21.07.2012, 14.08.2012, 17.08.2012, 15.08.2013 (Fokshei, 2013), 19.08.2014, С.І. Фокшей; буковий ліс, 20.07.2015, 16.08.2016, 25.07.2017, 15.08.2018, С.І. Фокшей.

Щороку плодоносить в урочищі Каменистий, відомо декілька локалітетів, переважно в заповідній зоні. В НПП "Гуцульщина" поширений в листяних, мішаних, старих хвойних лісах (переважно по 1–2 плодкових тіла).

Крім грибів, що включені до Червоної книги України, на території НПП "Гуцульщина" є види, рідкісні для всієї території країни та включені до Червоних списків інших держав.

Види, рідкісні в Україні

***Ganoderma lucidum* (Curtis) P. Karst.**

Ялицево-буковий ліс, на пні бука лісового, 2009 р., Л.М. Держипільський (Fokshei, 2013).

Ксилотроф листяних дерев. В Україні відомий з Карпат, Західного Полісся, Ростоцько-Опільські лісів, Гірського Криму та Лісостепу (Zerova et al., 1972).

Поширений в Європі, Азії, Африці, Північній та Південній Америці, Австралії, Гренландії (<https://www.discoverlife.org/search.html>), культивується в Азії. Трапляється рідко, поодинокі. Включений до Червоних книг Білорусі (<http://redbook.minpriroda.gov.by>) та Польщі (<https://nagrzyby.pl/czerwona-lista-pl>) як рідкісний.

У НПП "Гуцульщина" знайдений лише в урочищі Каменистий (один локалітет), упродовж останніх п'яти років плодкових тіл не спостерігали.

***Gyromitra infula* (Schaeff.) Quél.**

Ялицево-буковий ліс, на поваленій ялиці, 19.11.2013, С.І. Фокшей (Fokshei, 2013).

Ксилотроф, переважно на гнилій деревині хвойних порід. В Україні відомий з Карпат, Полісся,

Лісостепу (Morochkovskiy et al., 1969). Поширений в Європі, Азії, Північній та Південній Америці, Новій Зеландії (<https://www.discoverlife.org/search.html>). Трапляється рідко, поодинокі. Включений до Червоної книги Польщі як такий, що перебуває під загрозою (<https://nagrzyby.pl/czerwona-lista-pl>).

У НПП "Гуцульщина" знайдений лише в урочищі Каменистий, плодоносить дуже рідко.

***Hericium alpestre* Pers.**

Ялицево-буковий ліс, на ялиці білій, 05.09.2012, 11.10.2013, жовтень 2014 р., 15.09.2015, 01.10.2015, вересень 2017 р., Л.М. Держипільський, С.І. Фокшей.

Ксилотроф ялиці. В Україні відомий з Передкарпаття (Zerova et al., 1972). Поширений в Європі, Азії і Північній Америці (<https://www.discoverlife.org/search.html>). Включений до Червоної книги Чехії (<http://www.eccf.eu/Czech07.pdf>).

У НПП "Гуцульщина" виявлено декілька локалітетів, але трапляється не часто, плодови тіла поодинокі.

***Hericium cirrhatum* (Pers.) Nikol.**

Буковий ліс, на мертвій деревині бука лісового, 18.06.2018, С.І. Фокшей.

Ксилотроф листяних деревних порід. В Україні відомий з Карпат, Правобережного Полісся (Zerova et al., 1972). Поширений в Європі, Азії, Південній Америці (<https://www.discoverlife.org/20/q?search>). Трапляється дуже рідко, поодинокі, плодоносить не щорічно. Включений до Червоної книги Польщі як такий, що перебуває під загрозою (<https://nagrzyby.pl/czerwona-lista-pl>).

На території НПП "Гуцульщина" виявлено декілька локалітетів, проте вид трапляється зрідка і не щорічно.

***Sarcosphaera coronaria* (Jacq.) J. Schröt.**

Ялицево-буковий ліс, на ґрунті, 23.06.2012, С.І. Фокшей (Fokshei, 2013).

Ґрунтовий сапротроф. В Україні відомий з Правобережного Полісся (Morochkovskiy et al., 1969). Поширений у Європі, Північній Америці та Африці (Мароко) (<https://www.discoverlife.org/search.html>). Трапляється рідко.

Включений до Червоних списків Чехії (<http://www.eccf.eu/Czech07.pdf>) та Польщі (<https://nagrzyby.pl/czerwona-lista-pl>) як такий, що перебуває під загрозою.

У НПП "Гуцульщина" знайдений лише в урочищі Каменистий (один локалітет), плодоносить не щорічно.

Sparassis nemecii Pilát & Veselý

Ялицево-буковий ліс, на корінні ялиці білої, 05.07.2018, С.І. Фокшей.

Паразит ялиці білої. В Україні відомий лише з Карпат (НПП "Гуцульщина") (Heluta et al., 2016). Поширений в Європі (<https://www.discoverlife.org/search.html>). Включений до Червоної книги Чехії як такий, що перебуває під загрозою (<http://www.ecsf.eu/Czech07.pdf>).

В Україні вперше зареєстрований у 2013 р. саме на території НПП "Гуцульщина", знайдений під полониною Росохата (с. Шешори), Г.В. Савчук (Heluta et al., 2016). Трапляється дуже рідко. В парку є лише два локалітети.

Види, які є претендентами на включення до Червоного списку грибів МСОП

Asterophora lycoperdoides (Bull.) Ditmar

На *Russula adusta*, над потоком у буковому лісі, 16.09.2013, С.І. Фокшей.

Мікотроф. В Україні відомий з Правобережного Полісся, Розтоцько-Опільських лісів (Zerova et al., 1979). Поширений в Європі та Азії (Японія) (<http://iucn.ekoo.se/iucn/species/233153/>). Внесений до Червоного списку грибів Литви (<http://iucn.ekoo.se/iucn/species/233153/>).

Craterellus cornucopioides (L.) Pers.

Ялицево-буковий ліс, на ґрунті, серпень 2018 р., С.І. Фокшей.

Гумусовий сапротроф. В Україні відомий з Карпат, Правобережного Полісся, Західного Лісостепу, Гірського Криму (Zerova et al., 1972). Поширений в Європі, Азії, Північній та Південній Америці, Австралії. (<http://iucn.ekoo.se/iucn/species/153130/>). Внесений до Червоних списків Нідерландів, Малайзії (<http://iucn.ekoo.se/iucn/species/153130/>).

Оскільки в урочищі Каменистий найпоширенішими є ліси з домінуванням бука лісового та ялиці білої, виявлені тут рідкісні макроміцети були приурочені саме до цих формацій. Більшість рідкісних видів грибів траплялися переважно в букових лісах. Це *Boletus regius*, *Clavariadelphus pistillaris*, *Hericium coralloides*, *Mutinus caninus*, *Polyporus umbellatus*, *Strobilomyces strobilaceus* (Червона книга України), *Ganoderma lucidum*, *H.*

cirrhatum і *Sarcosphaera coronaria* (рідкісні в Україні). Трохи більше третини видів були приурочені до ялицево-букових лісів. Це *Gyromitra infula*, *Hericium alpestre*, *Leucoagaricus nympharum*, *Russula turci* та *Sparassis nemecii*.

На нашу думку, такі види, як *Ganoderma lucidum*, *Gyromitra infula*, *Hericium alpestre*, *H. cirrhatum* та *Sparassis nemecii*, варто включити до нового видання Червоної книги України або до регіональних списків рідкісних видів Українських Карпат, зважаючи на спорадичність їхніх знахідок як в Україні, так і Європі.

Варто зазначити, що урочище Каменистий є дуже цінною та унікальною територією у НПП "Гуцульщина" з огляду на велику кількість рідкісних видів грибів, зареєстрованих на цій території.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Chervona knyha Ukrainy. Roslynniy svit (Red Data Book of Ukraine. Plant Kingdom)*. 2009. Ed. Ya.P. Didukh. Kyiv: Globalkonsalting, pp. 780–836. [Червона книга України. Рослинний світ. 2009. Ред. Я.П. Дідух. Київ: Глобалконсалтинг, с. 780–836].
- Derzhypilskyi L.M., Fokshei S.I., Fokshei D.L. 2012. In: *Roslynniy svit u Chervoniy knyzi Ukrainy: vprovadzheniya Hlobalnoi stratehii zberezhennya roslyn*. Kyiv: Alterpress, pp. 204–206. [Держипільський Л.М., Фокшей С.І., Фокшей Д.Л. 2012. Червонокнижні макроміцети Національного природного парку "Гуцульщина". В зб.: *Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин: матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 11–15 жовтня 2010 р.)*. Київ: Альтерпрес, с. 204–206].
- Fokshei S.I. 2013. *Ridkisini ta znykayuchi makromysety*. In: *Natsionalnyi pryrodnyi park Hutsulshchyna*. Eds V.V. Prorochuk, Yu.P. Stefurak, V.P. Brusak, L.M. Derzhypilskyi. Lviv; Kosiv: Karty & Atlasy, pp. 138–144. [Фокшей С.І. 2013. Рідкісні та зникаючі макроміцети. В кн.: *Національний природний парк "Гуцульщина"*. Ред. В.В. Пророчук, Ю.П. Стефурак, В.П. Брусак, Л.М. Держипільський. Львів; Косів: Карті і Атласи, с. 138–144].
- Fokshei S.I. 2014. *Hriby ta hribopodibni organizmy* In: *Litopys pryrody*, vol. 11. Ed. Yu.P. Stefurak. Kosiv, pp. 70–77 (manuscript). [Фокшей С.І. 2014. Гриби та грибоподібні організми. В кн.: *Літопис природи*, т. 11. Ред. Ю.П. Стефурак. Косів, с. 70–77 (рукопис)].
- Garnweidner E. 1994. *Mushrooms and Toadstools of Britain and Europe*. London: Harper Collins Publishers, 255 pp.
- Heluta V.P. 2013. In: *Litopys pryrody*, vol. 11. Ed. Yu.P. Stefurak. Kosiv, pp. 78–95 (manuscript). [Гелюта В.П. 2013. Звіт науковців Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України про роботи, проведені на території НПП "Гуцульщина" у вересні 2013 р. В кн.: *Літопис природи*, т. 11. Ред. Ю.П. Стефурак. Косів, с. 78–95 (рукопис)].

- Heluta V.P., Fokshei S.I., Derzhypilskyi L.M. 2016. In: *Ridkisi roslyny i hryby Ukrainy ta prylehlykh terytoryi: realizatsiya pryrodookhoronnykh stratehi: materialy IV Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*. Kyiv: Palyvoda, pp. 182–184. [Гелюта В.П., Фокшей С.І., Держипільський Л.М. 2016. *Sparassis nemecii* Pilát & Veselý (*Sparassidaceae*) в Національному природному парку "Гуцульщина". В зб.: *Рідкісні рослини і гриби України та прилеглих територій: реалізація природоохоронних стратегій: матеріали IV Міжнародної наукової конференції*. Київ: Паливода А.В., с. 182–184].
- Kibby G. 2009. *Atlas gribov*. St. Petersburg: Amphora, 269 pp. [Кибби Дж. 2009. *Атлас грибов: Определитель видов*. Санкт-Петербург: Амфора, 269 с.].
- Landshaftnyi zakaznyk Kamjanystyi hrebet mistseвого znachennia. 1997. In: *Ohoronne zovovjazannia № 47, 18 February 1997*. [Ландшафтний заказник "Кам'янистий хребет" місцевого значення. 1997. В документі: *Охоронне зобов'язання № 47 від 18 лютого 1997 р.* Зареєстровано в Держуправлінні екобезпеки в Івано-Франківській обл. за № 47].
- Malaniuk V.B. 2013. *Ukrainian Botanical Journal*, 70(2): 251–255. [Маланюк В.Б. 2013. *Нові місцезнаходження занесених до "Червоної книги України" макроміцетів у Галицькому Національному природному парку*. *Український ботанічний журнал*, 70(2): 251–255].
- Morochkovskiy S.F., Zerova M.Y., Lavitska Z.G., Smitska M.F. 1969. *Vyznachnyk hrybiv Ukrainy*, vol. 2. Ed. D.K. Zerov. Kyiv: Naukova Dumka, 240 pp. [Морочковський С.Ф., Зерова М.Я., Лавітська З.Г., Смітська М.Ф. 1969. *Визначник грибів України*, т. 2. Відп. ред. Д.К. Зеров. Київ: Наукова думка, 240 с.].
- Sarkina I.S. 2009. *Griby znakomyie i nieznamomyie*. Simferopol: Bisnes-Inform, 416 pp. [Саркіна І.С. 2009. *Грибы знакомые и незнакомые. Справочник-определитель грибов Крыма*. Симферополь: Бизнес-Информ, 416 с.].
- Zelena knyha Ukrainy (Green Data Book of Ukraine)*. 2009. Ed. Ya.P. Didukh. Kyiv: Alterpress, 448 pp. [*Зелена книга України*. 2009. Ред. Я.П. Дідух. Київ: Альтерпрес, 448 с.].
- Zerova M.Ya., Radzievskiy G.G., Shevchenko S.V. 1972. *Vyznachnyk hrybiv Ukrainy*, vol. 5, book 1. Ed. D.K. Zerov. Kyiv: Naukova Dumka, 240 pp. [Зерова М.Я., Радзівський Г.Г., Шевченко С.В. 1972. *Визначник грибів України*, т. 5, книга 1. Відп. ред. Д.К. Зеров. Київ: Наукова думка, 240 с.].
- Zerova M.Ya., Sosin P.I., Rozhenko G.L. 1979. *Vyznachnyk hrybiv Ukrainy*, vol. 5, book 2. Eds D.K. Zerov, V.F. Peresyupkin. Kyiv: Naukova Dumka, 564 pp. [Зерова М.Я., Сосін П.Є., Роженко Г.Л. 1979. *Визначник грибів України в 5-ти томах*, т. 5, книга 2. Відп. ред. Д.К. Зеров, В.Ф. Пересипкін. Київ: Наукова думка, 564 с.].

Рекомендує до друку В.П. Гелюта